

- Meeker J., 1980, *The Comedy of Survival*, Los Angeles, s. 175.
- Odum E., 1971, *Fundamentals of Ecology*, Philadelphia, s. 574.
- Odzuck W., 1982, *Umweltbelastungen*, Stuttgart, s. 341.
- Plut D., 1988, Razdelitev Slovenije po pokrajinsko-ekološkem propadanju, Zbornik 10. Derčevih pediatričnih dne-
vov, Ljubljana, s. 73–84.
- Plut D., 1987, Slovenija – zelena dežela ali puščina? Ljubljana, s. 237.
- Požarnik H., 1984, *Alternative, poti in stranpoti razvoja*, Ljubljana, s. 192.
- Požarnik H., 1986, *Pet tez v prid politizacije ekologije (tipkopis)*, Ljubljana, s. 4.
- Rifkin J., 1986, *Posustajanje budućnosti*, Zagreb, s. 295.
- Rizman R., 1989, Ali lahko reforme rešijo socializem? Naši razgledi 893, Ljubljana, s. 157–158.
- Stanič L., 1988, *Za novo kulturo bivanja*, Ljubljana, s. 65.
- Strnad J., 1987, *Fizika – I. del (Mehanika in toplota)*, Ljubljana, s. 284.

LEO ŠEŠERKO

Ekosocializem in demokracija

Če se v situaciji ekonomske krize in krize socializma razgali še nevdržno onesnaževanje okolja, ni presenetljiva želja po rešitvi, ki jo je mogoče izraziti z eno samo besedo: ekosocializem. Seveda kaj takega v resničnosti še nikjer ne obstoji in se tudi ne more vzpostaviti kot politični sistem v takem smislu, kot je npr. obstajal »sistem socialističnega samoupravljanja«. Pač pa je ekosocializem lahko legitimni projekt socialističnih in levo usmerjenih gibanj in strank, ki so pripravljene in sposobne v svoje načrte za prihodnost vključiti dejstvo omejenosti naravnih virov in nujnost upoštevanja ne le kulturne dediščine ljudi, narodov in človeštva, temveč tudi njihove naravne dediščine. Ekosocializem je torej mogoč le kot politični in narovovarstveni projekt posameznih političnih grupacij.

V ekoloških razpravah in gibanjih sta se izoblikovali dve temeljni hipotezi: ni ekologije brez demokracije, in ekologija zahteva prevrednotenje pojma človekove svobode, ko torej svoboda ne bo več razumljena v tistem smislu, kot je bila formulirana pred 200 leti, namreč da pomeni, da lahko vsakdo stori vse, kar želi, samo da ne poseže v suverenost drugega človeka. Jasno je postalo, da je v pojmovanje svobode posameznika kot omejitev treba vključiti ne le nedotakljivost suverenosti drugega posameznika, ampak tudi suverenost narave, naših skupnih življenjskih razmer, in da tudi ni več mogoče presojati narave in naravnih virov zgolj s stališča koristnosti za ljudi, temveč kot skupno naravno bogastvo človeštva, do katerega nima pravice le sedanja generacija, ampak tudi prihodnje.

Poleg drugih izkušenj, da npr. ni uresničljiv projekt prehoda v družbo blagostanja pod paternalistično oblastjo edino prave komunistične stranke, da npr. ni uresničljivo centralno planiranje industrijske proizvodnje iz pisarne enega samega ministrstva, se je izkazalo, da v sistemu »realno eksistirajočega socializma« ni uresničljivo učinkovito varovanje okolja in naravne dediščine. Po vseh deželah realnega socializma so planerji proizvodnje in potrošnje žrtvovali interes za okolje potrebi po zviševanju bruto nacionalnega dohodka za vsako ceno. S tem je bila povezana še specifična idolatrija tako imenovanega »primarnega sektorja proizvodnje«, energetike in težke kovinske industrije, ki je zaradi svoje nacionalne pomembnosti lahko ignorirala vsakršne omejitve glede polucije, saj je bila polucija te industrije prikazana kot uspeh nacionalnega pomena.

Ker se torej politični paternalizem, ne glede na to, ali je šlo za boljševiski

koncept družbe ali pa gre za koncepte avtokratskih političnih ureditev v tretjem svetu, izkazal kot povsem neuspešen pri premagovanju ekoloških problemov, tako da so paternalistične politične ureditve največji pospeševalci industrijskega onesnaževanja, se je izkazalo, da ekologija ni mogoča brez (parlamentarne) demokracije.

To sicer ne pomeni, da v teh demokracijah ni skrajno zaostrenih ekoloških problemov, temveč samo da v njih obstojijo družbeni mehanizmi, koncepti in socialne grupacije, ki utegnejo omogočiti njihovo rešitev. Pri tem se morajo s stalnim rojevanjem tako imenovanega »ekofašizma« konfrontirati prizadevanja, ki slonijo na pesimistični ugotovitvi, da ljudje tudi v najbolj funkcionirajoči parlamentarni ureditvi sami od sebe ne bodo upoštevali ekoloških omejitev in še posebej, da različne države ne bodo pripravljene uskladiti premagovanja tega problema, ampak bodo tudi na tem področju tekmovali med seboj glede komparativnih prednosti v naravnih virih. V to tekmovanje pa se prej ali slej pretihotapi tudi ugonabljanje samih teh virov, saj je iz njega mogoče kratkoročno iztisniti povečanje bruto socialnega produkta posamezne dežele, industrije, menedžerske ekipe.

Ker torej funkcioniranje tržne ekonomije tendenčno nenehno omogoča sprožanje ekološke degradacije kot vira profita, se pojavlja ta nazor, po katerem je treba premagati ekološko problematiko vnaprej in enkrat za vselej. Zato je potrebna ponovna uveljavitev avtoritarnega organiziranja družbe, toda tokrat z vzvišenim ciljem preprečitve ekološkega kolapsa planeta, na katerem živimo.

Ekološki problemi v sodobnem svetu pa niso predvsem in samo problemi onesnaženosti okolja. To so tudi strukturni problemi družb in problemi njihove politične kulture. V tem se kaže neločljivost problematike narave in kulture.

Na ravni onesnaženosti okolja je mogoče nakazati izvor industrijskega onesnaževanja v sami matrici delovanja sodobnih družb, tako socialističnih kot kapitalističnih: stroške proizvodnje je v obeh sistemih mogoče zmanjšati, če se ne oziraš na okolje, če nimaš stroškov z vzpostavljanjem ekološko zaprtih tehnoloških krogov, temveč odmetavaš vse proizvodne odpadke v okolje. Tako lahko zmanjšaš stroške proizvodnje in postaneš bolj konkurenčen na domačem in svetovnem trgu.

Ko se prebivalstvo temu upre, pričnejo nastajati ekološke iniciative, gibanja, zveze in stranke. Hkrati pa tudi tiste industrije, ki so začele upoštevati okolje in omejevati svoje polutivne učinke, začnejo podpirati sprejem take zakonodaje, ki preprečuje nelejalo konkurenco na račun okolja.

Selitve umazanih industrij

To je zlasti v industrijsko razvitih državah s parlamentarno politično kulturo sprožilo vse strožji nadzor in omejevanje industrijskega onesnaževanja, tako da so tako imenovane umazane industrije ali opustili ali preselili v dežele z bolj ohlapno zakonodajo varovanja okolja. Med take države, v katere se danes intenzivno selijo umazane industrije iz razvitega sveta, sodita tudi Slovenija in vsa Jugoslavija.

Manj pomembni so poskusi izvoza nevarnih odpadkov iz razvitih dežel v nerazvite, ključen je izvoz celih tehnoloških kompleksov umazanih industrij, še posebej energetske najbolj intenzivnih. Tako postajajo vzhodnoevropske socialistične države kot tudi dežele tretjega sveta vse bolj zavetišča umazanih industrij in s tem smetišča sodobnega sveta. Medtem ko je še pred desetletji bila industrijska razvitost sinonim degradacije okolja, je danes to postala industrijska nerazvitost.

Socialistične države so se s svojimi okornimi planskimi gospodarstvi in skrajno

ohlapno zakonodajo glede varstva okolja izkazale kot paradni konji ekološke degradacije. Nihče torej ni danes bolj oddaljen od ekosocializma kot socialistične države, ki so z zanemarjanjem onesnaženja okolja poskušale ostajati mednarodno konkurenčne in industrijsko pomembne.

Problematičnost nizkih cen kmetijskih izdelkov

Vendar okolja ne ogrožajo le tradicionalno umazane industrije, kot sta energtika in težka kovinska industrija. V zadnjem času v vsem svetu vse bolj stopa v ospredje kmetijstvo. S kemizacijo kmetijske proizvodnje se namreč strahovito onesnažujejo zemlja in vode, s koncentracijo velikih obdelovalnih površin pa uničuje tradicionalna socialna struktura kmečkega prebivalstva.

Zlasti v deželah tretjega sveta smo priče neprekinjenim poskusom vladajočih političnih oligarhij, da bi moč in uspešnost njihove politike demonstrirali z limitiranjem cen kmetijskim proizvodom ter tako omogočili mestnemu in v industriji zaposlenemu prebivalstvu, da je dobro in poceni prehranjeno. Kakor je ta cilj na prvi pogled dobronameran in celotno sklepanje in politično ukrepanje zdravorazumsko utemeljeno, imajo ti ukrepi tragične dolgoročne posledice.

Fiksiranje nizkih cen kmetijskih proizvodov v deželah tretjega sveta najprej sproža nekonkurenčnost tradicionalnih malih kmetijskih proizvajalcev, torej kmetov, in dopušča preživetje le velike kemizirane kmetijske proizvodnje, ne glede na to, ali je v privatnih rokah, kot npr. v Argentini, ali v državnih oz. družbenih kot v mnogih drugih državah. Ker mali kmetje tržno ne uspevajo, se ne morejo preživljati, sploh pa ne prodajati presežkov na trgu, prisiljeni so prodajati svojo zemljo velikim posestnikom in se odseliti v velika mesta. Tam se s priložnostnimi deli še vedno bolje preživljajo kot z uničenim poljedelstvom.

Ekološka degradacija kot eksplozija velemest

Tako smo priča kolosalne rasti velemest v deželah tretjega sveta, od Ciudad de Mexica do Bombaja, ki po rasti daleč prehitevajo rast velemest razvitih držav. Tu živi v slumih in v najslabših življenjskih razmerah vedno večji del prebivalstva teh dežel, ki niso sposobna niti imeti pregleda nad rastjo slumov, niti priskrbeti zaposlitve njihovim prebivalcem, niti jih kakorkoli socialno in kulturno integrirati. S tem nastajajo nerešljivi urbanistični problemi, ki sprožijo razkroj še preostale predhodne mestne kulture, njihove socializacijske funkcije in seveda tudi vsakršne politične kulture.

Z ekološkega stališča so s tem ogromna prostranstva nerazvitih dežel prepuščena polutivni oz. kemično intenzivni kmetijski proizvodnji na velikih površinah, hkrati so ogromne površine, ki so jih obdelovali mali kmetje, opuščene in oropane kulture obdelave kmečke zemlje. V mestih teh dežel pa so skoncentrirane umazane industrije vsega sveta ter večina prebivalstva, ki se je natrpala v brezmejne slume, v katerih propadajo najbolj elementarne oblike civiliziranosti. In to ne zato, ker bi jih ljudje bili pripravljeni opuščati, temveč ker so v to prisiljeni zaradi zgrešene globalne politike.

Kolosalni slumi, in katere se spreminjajo velemesta nerazvitih dežel, postajajo hkrati socialno in politično eksplozivni lonci, v katerih je mogoče socialni mir vzdrževati le s stopnjevano policijsko represijo in včasih le še z vojaškimi posegi.

S tem je sklenjen peklenski krog ekološke degradacije, socialnega in kulturnega propada in politične represije. V takih okoliščinah je skrb za varstvo okolja deveta briga, politične oligarhije so zadovoljne, če jim še uspeva vzdrževati socialni mir, ohraniti njihovo nedemokratsko oblast in odškrniti košček blagostanja razvitega sveta, s tem da naselijo v predmestjih svojih velemest še kakšno umazano tovarno.

Ekološki problemi sveta v malem

Ekologija je torej mogoča le skupaj s politično demokracijo in z neporušeno socialno strukturo ter kulturo neke dežele. Vendar so danes za Jugoslavijo in še posebej Srbijo značilni vsi omenjeni fenomeni. V njej je mogoče opaziti zametke ekološko osveščene zakonodaje, ekoloških gibanj, zvez in strank ter industrij, ki ne bodo mogle dolgoročno upoštevati varstva okolja, če bodo izpostavljene nelojalni konkurenci tistih, ki jim ni mar za okolje. Hkrati pa je v Jugoslaviji močna tendenca dolgoročnega vladnega pritiska na znižanje cen kmetijskih proizvodov, ki so celo v Vojvodini deloma pod ravnijsko proizvodnih stroškov. To ne bo imelo samo neugodnih proizvodnih učinkov na pridelavo hrane, ki se ne bo povečevala, hkrati pa bo z naraščajočo kemizacijo vedno manj kvalitetna. Rezultat bo tudi opuščanje male kmetijske proizvodnje, poslabšanje pogojev kmečkega prebivalstva, ki so bili že v zadnjih petdesetih letih zastrašujoči, in odhod mnogih v mesta, zlasti največja, kakršen sta Beograd ali Zagreb.

Tem mestom se utegne zgoditi, da bodo izgubila pregled nad rastjo slumov v predmestjih. Ne bodo mogla obvladati niti zaposlitvenih niti urbanističnih problemov, tako da bo (ne)kultura slumov začela ogrožati samo kulturno in civilizacijsko jedro velikih mest. To seveda sproža strahovit pritisk na premagovanje najbolj akutnih ekonomskih problemov, kar je najbolj enostavno z vzdrževanjem umazanih industrij in še bolj z naseljevanjem novih.

Izguba kulturne identitete

Hkrati pa iz tega socialnega okolja izhaja radikalen socialni revolt, ki ni več navezan niti na tradicionalno kmečko kulturo niti na novonastalo mestno, to je socialni revolt v kulturnem vakuumu. Potreben mu je motiv neke splošne ogroženosti, ki je v takih okoliščinah seveda povezan z neposredno socialno in kulturno ogroženostjo širokega kroga ljudi, ki so nedavno izgubili svojo kulturno in socialno identiteto na vasi in nimajo nobenega upanja, da jo bodo ponovno pridobili v mestu. Izgubljajo vsakršen stik s kulturno in naravno dediščino svojega naroda in svoje dežele, živijo v neusmiljenem in sovražnem okolju mestnega sluma, ki ga sami sovražijo in so pripravljeni biti do njega agresivni. Lahko pa tudi še začasno ostanejo v svojem kmečkem okolju, ki pa se je tudi že spremenilo po socialnih življenjskih razmerah v slum, le da so tu še pod strahovitim bremenom tradicionalnih prepovedi in omejitev.

Antibirokratska revolucija, ki je napovedala svoj pohod po Jugoslaviji, gotovo ne izvira samo iz tega socialnega okolja, inspirira pa se tudi pri tej globalni ekonomski in socialni negotovosti širokega kroga ljudi, ki so izgubili svojo kmečko identiteto in nimajo nobenega upanja, da pridobijo mestno. Ogroženost, ki ima torej čisto realne korenine, se izraža na globalni ravni kot nacionalna ogroženost, ker je s tem ponujena možnost sploh še edino od preostale identitete.

Na politični ravni pa temu obupnemu poskusu ponovne pridobitve identitete ustreza koncept politične monolitnosti, ki ima tudi svoje praktične moralne posledice. Ni slučajno, da je moral Milošević na enem od velikih mitingov v Beogradu opozarjati demonstrante, da imajo prav, ko dajejo duška svojemu nezadovoljstvu, vendar naj spoštujejo Beograd kot lepo mesto in naj svoje jeze ne izrazijo kot vandalstvo nad mestnimi lepotami. Tu sta se srečali dve kulturi in dve socialni poziciji v isti politični ambiciji. Tudi srbski predlog, naj Jugoslavija vstopi v Evropsko gospodarsko skupnost, ki je bil podan sočasno kot slovenski, ima velik pomen, ki bi ga bilo zgrešeno razlagati zgolj kot politični maneuver.

Avtarkija brez prihodnosti

Jugoslavija je že del Evrope, kulturno in zgodovinsko, kar je izpričano vse od bitke na Kosovu. Gre torej za to, da s svojo integracijo v zahodno Evropo potrdi svojo zgodovino. Sploh ni vprašanje, Evropa da ali ne, ampak po kateri poti bo čimprej potrdila svoj status v njej. S tem se bo edino zavarovala, da ne postane industrijsko odlagališče odpadkov in smetišče, da svojo gospodarsko strukturo organizira po svetovnih kriterijih in da svojo socialno strukturo zavaruje pred ekstremno segregacijo, kakršna je značilna za dežele tretjega sveta.

To seveda ne pomeni nikakršnega obračanja hrbta tem deželam. Pomeni pa odpoved poskusom, da je z državno avtarkijo in nizkimi cenami kmetijskih produktov mogoče vzdrževati življenjski standard prebivalstva. Bežanja ljudi z vasi v mesta tudi ni mogoče represivno ustaviti, treba je izboljšati življenjske razmere na vasi in se odpovedati konceptu vele mesta kot izložbenega okna ali Potemkinove vasi cele dežele. Drugače se v resnici spremeni v najbolj zanemarjeno in nekulturno vas.

Ekosocializem v Jugoslaviji je danes mogoč kot odpoved političnim iluzijam o nekem idealnem sistemu socializma, potem ko je realni zašel v težave, in kot odločen korak v parlamentarno demokracijo s funkcionirajočim stvarnim političnim pluralizmom po zahodnoevropskih kriterijih. V takih razmerah se lahko uveljavi kot projekt socialističnih in komunističnih političnih grupacij, ki se bodo povezale z analognimi v Evropi in drugje v svetu.

Vstop v Evropsko gospodarsko skupnost sam po sebi ne pomeni nobene čarobne formule za rešitev vseh jugoslovanskih socialnih, političnih in kulturnih problemov. Ne bosta se cedila le med in mleko, kajti treba bo stopiti na trdna tla mednarodne preverljivosti vsakršne socialne in kulturne aktivnosti. Toda to je edina pot, ki je odprta v prihodnost.

Sicer pa bodo tudi druge dežele, zlasti dežele tretjega sveta, lahko začele premagovati svoje ekološke, ekonomske in civilizacijske probleme le tako, da se bodo odpovedale arhaizmu v politiki, pa naj bo to še tako težavno.